

РЕЦЕНЗІЇ

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.20>
УДК 1+316](477):001.8(4-15)

Тетяна ШАМСУТДИНОВА-ЛЕБЕДЮК

кандидат філософських наук, доцент,
пофесор кафедри філософії,
Рівненський державний гуманітарний університет

ORCID: 0000-0001-9288-7005

Email: ta.sha@ukr.net

НОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З МИНУЛОГО УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

(Рецензія на колективну монографію: І. Грабовська, С. Грабовський, В. Крисаченко, К. Настояща, Л. Чупрій «Латентні західноєвропейські дискурси в українській філософії та соціології доби УРСР» / За наук. ред. канд. філос. н., доц. К. Настоящої. Тернопіль: Вид-во «Крок», 2022. 229 с.).

Анотація. Аналізується сутність та позитивні складові дослідження колективу авторів (І.Грабовської, С. Грабовського, В. Крисаченка, К. Настоящої, Л. Чупрія), представленого у вигляді монографії «Латентні західноєвропейські дискурси в українській філософії та соціології доби УРСР». Дана робота є найновішим дослідженням в галузі вітчизняної філософії та соціології доби УРСР, яке побачило світ у 2022 р. Робота заслуговує на увагу науковців, викладачів, студентів, особливо гуманітаріїв та широкого кола читачів, зацікавлених українознавчою проблематикою.

Ключові слова: колективна монографія, філософія, соціологія, доба УРСР, західноєвропейські дискурси, латентні впливи.

Tetyana SHAMSUTDYNNOVA-LEBEDYUK

Ph.D.in Philosophy
Associated Professor, Department of Philosophy
Rivne State Humanitarian University

NEW RESEARCH FROM THE PAST UKRAINIAN PHILOSOPHY AND SOCIOLOGY

(Review of the collective monograph: I. Grabovska, S. Grabovsky, V. Krysachenko, K. Nastoyascha, L. Chupriy "Latent West-European Discourses in Ukrainian Philosophy and Sociology in the age of the URSR" / Ed. K. Nastoyasha. Ternopil: "Krok", 2022. 229 p.).

Abstract. The essence and positive components of the research of the team of authors (I. Grabovska, S. Hrabovsky, V. Krysachenko, K. Nastoyascha, L. Chupriy), presented in the form of a monograph "Latent Western European Discourses in Ukrainian Philosophy and Sociology of the Ukrainian SSR", are analyzed. This work is the latest research in the field of national philosophy and sociology of the Ukrainian SSR era, which was published in 2022. The work deserves the attention of scientists, teachers, students, especially humanities and a wide range of readers interested in Ukrainian studies..

Keywords: Collective Monograph, Philosophy, Sociology, Soviet Age, Western European Discourses, Latent Impact.

Збройна агресія путінської росії проти України, яка 24 лютого 2022 р. вступила у конвенціональну фазу, поставила українську націю та державу перед цілою низкою найскладніших викликів, від адекватної відповіді на які сьогодні напряму залежить не лише перемога, але і виживання української спільноти.

Серед таких викликів не останнє місце займає здатність нації на зорганізовану повсякденну працю на усіх ділянках життєдіяльності соціуму. У тому числі і в науковому сегменті. Оскільки ця війна носить гібридний характер, і протистояння путінізму, рашизму та ідеології «русского мира» є одним із

невід'ємних складників успішної боротьби проти агресора, а не лише збройний спротив ворогові (хоча доля перемоги вирішується в основному на полі бою ЗСУ з рашистськими ордами), то й соціогуманітаристика України як сфера наукової діяльності повинна ефективно функціонувати, створюючи ідейні та ідеологічні підстави для майбутньої перемоги у війні проти російського тоталітаризму [Див. детальніше про це: 3; 4; 7; 8; 10].

Тому сьогодні для української гуманітаристики особливо важливо продовжувати якісні дослідження з українознавчої проблематики, новим якісним поштовхом до яких стала Революція Гідності в Україні [Див., зокрема: 2].

Однією з таких нових розвідок є колективна монографія «Латентні західноєвропейські дискурси в українській філософії та соціології доби УРСР» [6], яка побачила світ вже у цьому буремному 2022 р. Авторський колектив у складі. Грабовської, С. Грабовського, В. Крисаченка, К. Настоящої, Л. Чупрія, провів роботу по мало дослідженій в українському філософському дискурсі проблематиці, а саме, по з'ясуванню способів і методів впливу на філософію та соціологію епохи УРСР західноєвропейських філософських ідей, концепцій, методологій та способів їх адаптування до інтелектуального гуманітарного дискурсу тієї доби. Варто погодитись з авторами монографії у тому, що «...минуле забувати за всіх обставин не можна, бо воно помститься за це. Слід пам'ятати, що 60-80 роки ХХ сторіччя стали не лише добою завершення «відлиги» та настання застійного «розвиненого соціалізму» і спроб перебудови – це була епоха українських шістдесятників, мислителів і поетів, епоха Самвидаву, філософських розмов «на кухні» про шляхи відродження української нації, про збереження традицій і розвиток культури (і, звісно, зусиль задля такого розвитку), про особливості української філософії та національного світосприйняття. Часом це проривалося, здебільшого у завуальованій формі, на рівні алюзій, у статті та монографії, видані в УРСР. А ще ж були видання українських авторів – здебільшого репресованих тим чи іншим способом – за кордоном, в яких розставлялися крапки над «і» й аналізувалися реальні проблеми минулого, сьогодення та майбутнього і які різними нелегальними шляхами потрапляли до українського читача» [6, с. 5].

Старше покоління викладачів філософії та соціології, а також представників академічної гуманітаристики ще добре пам'ятає той час, коли розшукувались тексти заборонених в СРСР західних інтелектуалів, прослуховувались таємно вночі передачі радіо «Свобода» та «Голосу Америки» з соціогуманітарних питань зокрема, активно читались тексти під загальною назвою «критика буржуазних теорій» з метою ознайомлення з найновішими досягненнями західної філософської та ширше – гуманітарної думки загалом. Адже, як справедливо зауважують автори монографії, наприклад, щодо

соціології, «складнощі з вивченням історії соціології радянського періоду пояснюються передусім пануванням комуністичної ідеології, згідно з якою Радянський Союз вважався досконалим зразком справедливої держави робітників і селян, що не потребує жодних змін та відповідних досліджень, а усі спроби вивчення й аналізу соціальних процесів розглядалися як небезпечний виклик сталим ідеологічним і політичним нормам, тому навіть вживання в наукових колах самого слова «соціологія», чи згадка про це в книгах, підручниках, статтях, чи публічних виступах вважалися майже неприйнятним» [6, с. 26]. Не випадково соціологічна наука ще і до цього часу залишається чи не найслабкішою ланкою української соціогуманітаристики. Одна з дослідниць авторського колективу монографії «Латентні західноєвропейські дискурси в українській філософії та соціології доби УРСР» Катерина Настояща у статті «Українська соціологія часів перебудови: реконструкція процесів відновлення» справедливо зазначає, що наслідком того, що українська соціологічна наука існувала як невід'ємна частина саме советської соціології стало нерозуміння українським суспільством і сьогодні цієї науки. «Так, брак об'єктивної інформації про реальні можливості соціологічної науки, необізнаність населення про цінність соціологічних знань (у тому числі на прикладі зарубіжного досвіду розвинених країн) призвели до викривленого сприйняття широким загалом самого поняття «соціологія», виникнення поширеного стереотипного уявлення про соціологію як інструмент опитування громадської думки з тих чи інших проблем» [9, с. 181]. І не більше того. Є доконаним той факт, що соціологія советської доби як галузь наукового знання та навчальна дисципліна значно відставала навіть від філософії епохи УРСР. Назва розділу «Соціологія в Україні за радянських часів: існування всупереч можливостям» точно відображає реальний стан речей.

Автори монографічного дослідження піднімають ще чимало актуальних проблем. Цікавою, на нашу думку, є розвідка з приводу «проникнення» ідей психоаналізу в філософські дослідження науковців пізньосовєтського періоду історичного розвитку УРСР на прикладі низки праць професорки Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка Л.Т. Левчук [Див.: 5; 6, с. 48-59]. Дослідники справедливо зазначають, що «серед літератури 1960-80-х рр., присвяченої критиці буржуазних теорій, існувала велика різниця за рівнем добросовісності та фаховості автора-критика, а також у відповідності текстів останнім партійним директивам. Були роботи «кондові», відверто поверхові, проте наповнені «натхненою» лайкою на адресу «загниваючого», «розбещеного» Заходу і «вмираючого» капіталізму. Але були і такі, що навіть сьогодні не втратили певної професійної вартості та когнітивної цінності. Завданням ...монографічного дослідження є не критика існуючої «критики буржуазних теорій» доби УРСР, а, найперше, виявлення у роботах із вказаного спрямування ті

позитивні моменти, які в прихованому чи напівприхованому вигляді «входили» у філософський дискурс України та більш широко – проникали у масову свідомість суспільства соціалістичної доби. Серед останніх можна назвати книжку Лариси Левчук...»[6, с.49].

На окрему увагу заслуговують і роздуми авторів монографії щодо часу існування/неіснування справжньої філософської думки на теренах СРСР у різночасових проміжках. Заміна філософської рефлексії ідеологічними низько якісними симулякрами сталінської доби не можна вважати філософією. «...філософія, яка «загубила» людину, не могла віднайти її навіть там, де саме людина була в фокусі світорозуміння... Сталінізований діамат – це філософія не людини, а її гносеологічної проекції» [1, с. 145], – охарактеризував сутність сталінізованого марксизму український філософ В. Білодід. З таким висновком важко не погодитись.

Таким чином, авторський колектив монографічного дослідження «Латентні західноєвропейські дискурси в українській філософії та соціології доби УРСР» зробив спробу «...зазирнути за лаштунки «прийнятої за умовчанням» картини інтелектуального життя радянського соціуму, показати те, яким чином відбувався пошук світоглядних орієнтирів і дороговказів у майбутнє за умов тоталітарного режиму, виокремити сюжети, пов'язані з освоєнням у «пізній» УРСР здобутків європейського філософського дискурсу та формуванням у шатах діалектичного матеріалізму принципово інших ідейних течій – як їх назвали напівсерйозно ще в 1960-х, «червоного позитивізму» та «червоного екзистенціалізму». А поза сферою легальної філософії в УРСР були мислителі, які імплементавали західні здобутки без означення «червоний». В сумі йшлося про імпліцитну концептуалізацію різних аспектів української ідеї на ґрунті українського буття, що торкається не лише філософії, а й соціології – пластів гуманітаристики, які є фарватерами наукової соціогуманітарної думки» [6, с.7]. Запропонована спроба може вважатися цілком вдалою.

1. Білодід В.Д. Сталін і академічна філософія в Україні. К.: Стилос, 2011. 208 с.

2. Грабовська І. Євровреволюція як Революція Гідності в контексті цивілізаційної проблематики. *Філософські студії*, № 6. 2014. С. 39–45.

3. Грабовська І. Путінізм як конфліктогенний фактор світового значення та українська специфіка його проявів. *Українознавчий альманах*, №24, 2019. С.111–115.

4. Грабовська І. Пошуки шляхів та методів протистояння путінізмові: українські реалії. *Українознавчий альманах*. Випуск 26, 2020. С.45–51.

5. Грабовська І., Грабовський С. Специфіка критики буржуазних теорій у філософії доби «пізньої»

УРСР (на прикладі праць Лариси Левчук). *Українознавство*. 2(79). 2021. С.152–164.

6. Грабовська І.М., Грабовський С.І., Крисаченко В.С., Настояща К.В., Чупрій Л.В. Латентні західноєвропейські дискурси в українській філософії та соціології доби УРСР / За наук. ред. канд. філос. н., доц. К. Настоящої. Тернопіль: Вид-во «Крок», 2022. 229 с.

7. Грабовська І., Талько Т. Путінізм та його ідеологічні засади як проблема сучасного теоретичного дискурсу в соціогуманітаристиці. *Українознавчий альманах*. Випуск 25, 2019. С. 49–54.

8. Конфліктизація культурно-історичного простору українства в умовах сучасних загроз: монографія / За загальн. ред. М.І. Обушного, відп. ред. І.М. Грабовська. К: Міленіум, 2021. 266 с.

9. Настояща Катерина. Українська соціологія часів перебудови: реконструкція процесів відновлення. *Українознавство*, №4(81), 2021. С. 181–192.

10. Талько Т. Найактуальніша проблема сучасного українознавства. *Українознавчий альманах*. Випуск 24, 2019. С. 154–157.

References

1. Bilodid V.D. (2011). *Stalin i akademichna filosofiya v Ukraini* [Stalin and academic philosophy in Ukraine]. K.: Sty'los. 208 p. (in Ukrainian).

2. Grabovs`ka I. (2014). *Yevrorevolyuciya yak Revolyuciya Gidnosti v konteksti cy`vilizacijnoyi problematy`ky`* [Eurorevolution as a Revolution of Dignity in the context of civilization's studies]. *Filosofs`ki studiyi*. # 6. P. 39–45 (in Ukrainian).

3. Grabovs`ka I. (2019). *Putinizm yak konfliktogenny`j faktor svitovogo znachennya ta ukrayins`ka specy`fika jogo proyaviv* [Putinism as a conflicting factor on the world level and the Ukrainian specificity of its manifestations]. *Ukrayinoznavchy`j al`manax*. Vy`pusk 24. 114–118 (in Ukrainian).

4. Grabovs`ka I. (2020). *Poshuky` shlyaxiv ta metodiv proty`stoyannya putinizmovi: ukrayins`ki realiyi* [The search for ways and methods of resisting Putinism: Ukrainian realities]. *Ukrayinoznavchy`j al`manax*. Vy`pusk 26, 2020. P. 45–51 (in Ukrainian).

5. Grabovs`ka I., Grabovs`ky`j S. (2021). *Specy`fika kry`ty`ky` burzhuzny`x teorij u filosofiyi doby` «pizn`oyi» URSR (na pry`kladi prac` Lary`sy` Levchuk)* [The specificity of the criticism of bourgeois theories in the philosophy of the "late" Ukrainian SSR era (on the example of the works of Larisa Levchuk)]. *Ukrayinoznavstvo*. 2(79). P. 152–164 (in Ukrainian).

6. Grabovs`ka I., Grabovs`ky`j S., Kry`sachenko V., Nastoyashha K., Chuprij L. (2022). *Latentni zaxidnoyevropejs`ki dy`skursy` v ukrayins`kij filosofiyi ta sociologiyi doby` URSR* [Latent Western European discourses in Ukrainian philosophy and sociology in the time of the USSR] / Za nauk. red. kand. filos. n., docz. K. Nastoyashhoyi. Ternopil': Vy`d-vo «Krok». 229 p. (in Ukrainian).

7. Grabovs`ka I., Tal`ko T. (2019). *Putinizm ta jogo ideologichni zasady` yak problema suchasnogo teorety`chnogo dy`skursu v sociogumanitary`sty`ci* [Putinism and its ideological foundations as a problem of modern theoretical discourse in social studies and humanities]. *Ukrayinoznavchy`j al`manax*. Vy`pusk 25. P. 49–54 (in Ukrainian).

8. *Konflikty`zaciya kul`turno-istory`chnogo prostoru ukrayinstva v umovax suchasny`x zagroz: monografiya* [Conflictization of the cultural-and-historical space of Ukrainians in the conditions of modern threats: monograph] / Za zagal`n. red. M.I. Obushnogo, vidp. red. I.M. Grabovs`ka. (2021). K: Milenium. 266 p. (in Ukrainian).

9. Nastoyashha Katery`na (2021). *Ukrayins`ka sociologiya chasiv perebudovy`: rekonstrukciya procesiv vidnovlennya* [Ukrainian sociology of the times of perestroika: reconstruction of recovery processes]. *Ukrayinoznavstvo*, #4(81). P. 181–192 (in Ukrainian).

10. Tal`ko T. (2019). *Najaktual`nisha problema suchasnogo ukrayinoznavstva* [The most actual problem of modern Ukrainian studies]. *Ukrayinoznavchy`j al`manax*. Vy`pusk 24. P. 154–157 (in Ukrainian).